

9.10.1970

JK/LH

UTKASTGruvtalet

Tredjedag jul 1889 började en 24-årig närking arbeta som gruvarbetare i Grängesberg. Han hade tidigare varit i zinkgruvan i Åmneberg och byggt järnväg ett år i Norrbottens lappmark.

Hans barn har i boken "Gruvminnen" skildrat hans tillvaro.

"Arbetet upplystes av en sorts gruvlampor, som kallades för "tjädrar". Dessa lampor påminde om små bleckburkar, genom vars lock en veke stack upp. Driftmedlet var fotogen eller gas. De lämnade ett dåligt lyse och ett oroligt fladdrande sken, som framkallade spelande skuggor samt hade benägenhet för att ryka och osa".

"Min far började som lastare i "tunneln". Arbetsförtjänsten blev även en besvikelse, då månadsförtjänsten höll sig omkring 40 kronor. Arbetstiden blev dock ett plus och understeg ofta 8 timmar pr dag, beroende på arbetstekniska skäl. Då bergmassan var utlastad fanns det nämligen ingenting mera att göra, såvida inte något rälssköte skulle inläggas, men detta brukade inte taga så lång tid".

Övriga arbetare hade dock 12 timmars arbetsdag, men

låg, trots längre arbetstid, under gruvkarlarna i förtjänsthänseende.

Fadern bodde i den enda ungarlsbarack som då var uppförd. Den hette Björkgruvkasern. Så här beskrivs den.

"Denna barack hade två stora rum med sängbritsar för 24 man i varje rum. Några som helst madrasser eller andra sängkläder begagnades inte. Karlarna låg som svin, fullt påklädda på den hårda sängbotten. Min fars erfarenheter från hans tid i Lappland lärde honom dock att göra det bekvämare med granris i sängbotten - en uppfinning, som snart vann genklang hos de övriga rumskamraterna. Vid den stora dubbelspiseln trängdes karlarna med sina stekpannor, där det amerikanska fläsket puttrade och hoppade under stekningen. Att de smutsiga förskinn och våta gruvkläder, som ständigt hängde på en järnten ovanför spiseln lämnade sitt stoff i stekpannan, var det ingen som bekymrade sig om. Det blev dåligt även med nattron. En del av karlarna skulle börja sitt skift kl. 3 på morgonen, andra kl. 7 och åter en del slutade sitt arbete kl. 9 på kvällen. Kortspel och nattspring om nätterna hörde även till de faktorer, som inte bidrog till den goda sömnen. Atmosfären inne i rummet var allt annat än behaglig. Fläskoset hade i förening med de ofta återkommande svavelrökningarna

allt för lågt!

Hä hi

mot vägglössen bitit sig fast i väggar och tak, så en från lukt även kändes på långt avstånd utifrån.

Många ungarlar måste dock vara inackorderade i familjer. Huruvida det var bättre lämnar vi därhän. I regel voro de flesta familjer mycket barnrika, och i lyckligaste fall förfogade bara över ett rum och kök.

Den gifte arbetstagaren som bodde i hus, som tillhörde gruvbolaget, hade skyldighet att inhysa en eller två ungarlar. Att detta system var mycket obehagligt för alla parterna är givet".

Så levde och arbetade svenska gruvarbetare åren innan Gruvarbetareförbundet bildades. Beroendet av arbetsgivaren i det närmaste totalt. Detta underströks också noggsamt för de anställda. Detta belyses av en episod i samband med malmlastningen.

"Tonpriset var 11 öre, men allt eftersom pallen avnagdes blev rallvägen med småvagnarna så mycket längre. Detta förhållande påtalades gång efter annan till förmännen, men svaret blev: är ni inte nöjda, så får ni gå, det står hundratals arbetssökande, som vill ha edra platser".

Hur tänkte människorna som levde under sådana förhållanden? Malmlastaren Hedlund, som jag har skildrat,

började kritisera den vanvettigt uppdrivna arbetstakten i gruvan. Snart kom det till förmännens kännedom, och han fick ryckte om sig att vara uppviglare. Följderna uteblev inte. Så här skildras de:

"Han beordrades i egenskap av gammal rallare att taga hand om räsläggningen. Han fick några mannar i sitt lag och fick en blygsam baspenning, vilket innebar, att han ständigt skulle vara jourhavande alla tider på dygnet. Förmännens baktanke var nog att bassysslan skulle slå honom åt huvudet och få honom överge sitt uppvigleri - en tankegång, som har provats och kommer att praktiseras med för det mesta lyckligt resultat. I det här fallet misslyckades man totalt. Det ambulera-nde arbetet gjorde att han fick kontakt med ett större antal gruvarbetare och han satte aldrig sitt ljus under skäppan utan lät alla, som ansågs behöva det, få del av den tankegång, som han tyckte var det riktiga. Några påtagliga resultat märkte han nog inte av sina predikningar, men han märkte dock en inte föraktlig genklang i arbetarlägren.

Då han även var den enda bland dem, som höll sig med Social-Demokraten, hade han fått flera vinkar och ljusglimtar från den gryende fackföreningsrörelsen, som mer och mer började vinna insteg i vårt land. Han bröjade smått att umgås med tanken på en gruvarbetares förening, ehuru han ännu inte vågade drömma sig så långt eller meddela sina funderingar inom kamratkretsen".

Så började arbetet på att bilda organisationer. Kontakt togs med andra gruvor i trakten där förtjänstläget var ännu sämre och människovärdet lika med noll.

Ofta skakades gruvsamhällena av konflikter. De har bl.a. skildrats av Ragnar Casparsson i "Gruvfolk". I samband med Norbergskonflikten 1890-91 krävdes av arbetarna att de skulle underteckna personliga kontrakt med arbetsgivaren. Casparsson skriver:

"I kontrakten lämnas icke utrymme för ordet "förhandling". Det var fråga om en diktat från arbetsgivarens sida. "Ändring av ackords-, dags- eller timpenning tillkännagivas genom anslag". Det var således icke tal om den andra partens mening. Arbetsgivaren meddelade endast på härför avsedda anslagstavlor till vilket pris arbetet skulle utföras".

"Arbetarna vägrade att underteckna kontrakten. Förvaltningen meddelade då att sådana arbetare, som icke före den 16 november undertecknat och avlämnat sina kontrakt, varken skulle få arbeta vid gruvorna eller längre kvarbo i bolaget tillhöriga lägenheter. Då förvaltningen med polisens assistens försökte att tvinga arbetarna till eftergifter utbröt ånyo strejk den 17 november. Strejken blev långvarig, men ledde icke till något resultat. Flertalet av de aktiva sökte sig till andra orter, förnämligast till de norrbottniska gruvfälten samt till banbyggen i Norrland".

Men trots förföljelser, elände och lockouthot fortsatte organisationsarbetet av arbetarrörelsens pionjärer. De mötte föga förståelse. På ett anslag som gruvägarna i Norberg satte upp den 17 augusti 1890 skildrades de som "oansvariga rådgivare, vilkas livsuppgift och levebröd det synes vara att utså tvedräkt mellan arbetsgivare och arbetare".

Och i slutet av 1892 nådde Hedlund sitt första utstakade mål.

"En decemberdag samlades 55 gruvarbetare i Pickgruvans gruvstuga i Grängesberg för att göra allvar av bildandet av en gruvarbetarnas förening. Att en sådan förening var av behovet påkallad, voro alla överens om. Beslutet blev enhälligt och föreningen skulle träda i kraft vid nyåret 1893".

Så satte agitationsarbetet igång. En arbetarlokal började, trots stora ekonomiska bekymmer, uppföras. För familjen började en tid med hård kamp - inte minst för familjens barn spännande upplevelser.

"Ofta hade far styrelsesammanträden i hemmet, då långskäggiga gubbar lade ut sin visdom i svårbegripliga ordalag. Alla tillresande agitatorer brukade ha logi hos oss. Mäster Palm var en gärna sedd gäst i vårt hem. Med sina roligheter spred han omväxling och trevnad hos oss. Ofta hade Kata Dahlström sin sovplats i vår

sittsoffa. C. N. Carlesson, Axel Danielsson och K. J. Gabrielsson voro även sådana gäster, som jag minns".